

DE NIEUWE TONEELBIBLIOTHEEK

Deze tekst is afkomstig van de online bibliotheek op www.denieuwetoneelbibliotheek.nl.

De rechten, inclusief en met name de rechten voor uitvoering, liggen voor alle teksten bij de auteur en het is dan ook verplicht om voor elke vorm van uitvoering toestemming bij de betreffende schrijver aan te vragen. Voor elke schrijver is het van groot belang om te weten of zijn teksten worden uitgevoerd, dus neem alstublieft bij elke lezing, encenering, bespreking in het onderwijs e.d. even contact op met de auteur! Het contact adres voor deze tekst is:

Schrijver	Klaas Tindemans
Titel	Sleutelveld
Jaar	2009
Uitvoering	Bronks /

Copyright (C) 2009 by Klaas Tindemans

Personages

Ilka meisje van ongeveer 13 jaar oud, is gevlucht uit haar eigen land en terechtgekomen in een vreemd land, haar ouders steunden 'de grijze uniformen'

Joachim jongen van ongeveer 14 jaar oud, is binnen zijn eigen land (dat van 'de grijze uniformen') moeten vluchten uit zijn woonplaats

Hanna vrouw van ongeveer 30 jaar oud, is als lerares/begeleidster verantwoordelijk voor een groep kinderen in oorlogsgebied, waaronder Ilka en Joachim

Zomer, een verlaten ruimte.

ilka Een schoolbord met veel krassen en veel uitgevaagde woorden. Eén woord, 'Bagdad', en dan een streepje en enkele puntjes. Alsof iemand bezig was nog een woord op het bord te schrijven en daar plots mee moest ophouden.

De oorlog is voorbij. En wij hebben de oorlog verloren. In een oorlog zijn er altijd winnaars en verliezers, dat moet ik niet uitleggen. Of toch. Zeven jaar geleden kwamen er soldaten met grijze uniformen ons land binnenvallen. Grijze uniformen met zwarte en blauwe vlekken. Onze soldaten waren volledig verrast. Ze zijn gaan lopen, ze hebben bijna niet terug geschoten. Ze staken de zee over met hun groene uniformen. Groene uniformen met bruine en gele vlekken.

Ik hoor dus bij de verliezers. Veel meer wil ik daar niet over zeggen. Of toch. Laat ik zeggen dat mijn vader en mijn moeder blij waren met die soldaten in hun schitterende donkergrijze uniformen die ons land kwamen bezetten. Die zouden in ons land wel eens grote schoonmaak komen houden. 'Dat ze er maar eens goed met de bezem doorgaan,' zegden ze. Onze eigen groene soldaten, dat waren maar een hoop waardeloze smeerlappen. Maar nu, nu hebben wij, met onze grijze uniformen, de oorlog dus verloren. Onze leiders zitten in de gevangenis, of ze zijn al opgehangen aan de bomen door woedende mensen. De groene uniformen zijn teruggekeerd, van over de zee. Ze waren ineens met veel meer.

Ik ben aangekomen in een groot station en ik moet zeggen wie ik ben. Een soldaat in een donkergroen uniform kijkt op zijn papieren en ik moet apart gaan staan. Bij de verliezers. Maar ik wil naar huis, gewoon naar huis. Zelfs als er niemand thuis is. Ik ben in de war. Ik kan de dingen niet zomaar op een rijtje zetten. Zeker niet op een ander rijtje dan vroeger.

Ik sta hier alleen. Alles onder het stof, ook mijn kleren. Ze stinken naar zweet en erger. De hele oorlog al stinkt alles en iedereen.

Ik krijg geen nieuwe kleren. Ik heb ook niets durven vragen. Ze tonen mij een toilet en een lavabo. Bij de schoolpoort staan weer twee groene uniformen, maar ik heb niet gevraagd of ik buiten mag.

Hanna verschijnt.

En dan staat ze daar. Ik denk toch dat zij het is. Hanna. Mijn moeder is het niet. Hanna lijkt op mijn moeder, maar ze is het niet.

Ze kan het niet zijn. Moeder is een verliezer, die is opgesloten.

Hanna is blij dat de groene soldaten de oorlog gewonnen hebben, denk ik. Maar toen ik haar de laatste keer zag, met een rood gezicht vol tranen, toen voelde ik dat ze alles verloren had. Van Joachim weet ik het niet, ik denk dat hij een verliezer is, hij is nu eenmaal geboren in het land van de verliezers maar zijn vader is een winnaar.

hanna Hier moet ge niet blijven. Ik breng u naar huis.

ilka Staat het huis nog recht?

hanna Dat zien we wel. Ik breng u naar de plaats waar uw huis staat. Of waar het niet meer staat.

ilka Natuurlijk. 'Bagdad'. De geuren van Arabië. De toverkruiden. Haroen al-Raschid. De vreemdeling die vertelt.

hanna Gij en Joachim. De dwerg en de vette gans. Kleine monsters.

Ze zijn verder gelopen. Ze staan in een straat, voor een huis.

ilka Blijft gii maar hier. Gii moet niet bii mij blijven. Ik kan miin plan wel trekken. Als ik aanbel. dan doet

er wel iemand open.

hanna Hier staat alles nog overeind. Zelfs geen gaten van geweerkogels. Alsof er nooit gevochten is. Ge hebt geluk, Ilka.

ilka En gij, Hanna? Hebt gij hier ook een huis waar ge kunt aanbellen?

hanna Ik zie wel. Hier of ergens anders.

Ik zie wel.

ilka Ik heb altijd mijn grijs uniform bijge-houden. Voor het geval. Voor het geval de groene legers van de vijand toch nog zouden verliezen. Maar toen we op de laatste trein moesten wachten heb ik het verbrand. In het vuur waarop we ons laatste brood roosterden.

hanna Vijanden. Die bestaan niet meer. Er zijn nu twee soorten mensen. Mensen die u in de ogen kijken en soms iets vragen, en mensen die niet durven kijken. De meeste mensen zijn van de laatste soort. Ik heb vijf woorden gesproken op mijn lange reis.

ilka *Ze haalt een speelgoedsoldaatje uit haar zak.* Dat heb ik van een man gekregen. Hij zei geen woord, maar hij gaf mij tien soldaatjes. Geen plastic, stevige ijzeren soldaatjes. Ik heb ze in het vuur gegooid, met mijn uniform. Maar deze mocht blijven leven.

hanna Gooi die ook maar weg, Ilka. Ge hebt hem niet meer nodig.

Joachim is opgedoken. Ze herkennen hem bijna niet.

joachim Uw adres. Het was uw adres. Ilka. Gij zijt er geraakt.

ilka Nee, nog niet. Ik heb nog niet gebeld.

joachim Bel dan toch.

hanna Hoeveel hebt gij er nog doodgeschoten, Joachim? Of kunt ge ze niet meer tellen, zoals een echte soldaat?

joachim Dat ze toch belt! Ik heb honger en ik ben vuil.

hanna We zijn allemaal vuil. We stinken allemaal. Van buiten en van binnen.

joachim Ilka, wilt gij niet naar binnen?

ilka Zullen we naar de paleizen van Bagdad gaan, naar de verhalen luisteren?

joachim Ik wil niets meer horen. Geen verhalen meer.

hanna Hij heeft gelijk, Ilka. Geen verhalen meer. Het is genoeg geweest. Mag ik nog even blijven? In uw huis? Niet lang, even maar.

ilka Dat beslis ik niet. Dat beslissen de winnaars van de oorlog.

hanna De oorlog is gedaan! Gedaan!

2

*Vele maanden eerder, winter, een ontploffing,
's nachts.*

Op de camionette met bijna al hun spullen slaat een bom in. De kinderen en Hanna komen naar buiten gerend. Ze zien een hoop puin.

Na een tijdje zien ze er ook enkele vormen in.

joachim Het stinkt hier verschrikkelijk.
Meer stank dan rommel.

hanna Ga dan naar binnen. De muren staan nog recht.

joachim Daar zijn ze alleen maar aan het wenen.

hanna Ga dan niet naar binnen.

joachim *Hij rommelt in het smeulend puin, met een stok of zoiets.* Kijk, een rekenmachine, half opgebrand. En nog een rekenmachine, ook helemaal gesmolten. Zie, als ik ze allemaal bij elkaar leg ziet dat eruit als een geraamte. Een geraamte van plastic. Grappig, straks denken ze nog dat iemand van ons dood is.

hanna Dat vindt gij grappig.

joachim En al dat verbrand papier. Zoveel rook! Dat papier was nog een beetje nat van de regen van gisteren, dat geeft nog meer rook. Donkergrijs, bijna zwart, grote wolken. Maar doe wel een zakdoek voor uw mond.

hanna Alle boeken... Alle boeken zijn weg.

In rook opgegaan. In die grijze rook die gij zo schoon vindt, Joachim.

joachim De valiezen zijn verbrand maar er liggen hier nog een trui en een broek. Ik kan die nog aandoen.

hanna Nee, blijf daar af, Joachim. Er zitten misschien nog clusterbommen tussen. Of verarmd uranium.

Daar krijgt ge kanker van.

joachim Ge krijgt overal kanker van. Of ge er nu aankomt of niet. In iedereen zijn hoofd zit kanker, zegt mijn vader. Uitgezaaid door de oorlog.

hanna *Ze haalt een boek uit het puin.* Kijk,

dit is het enige. Hier moeten we het mee doen. Wiskunde, geschiedenis, natuurwetenschappen, aardrijkskunde. Tweestromenland of driestromenland. Bagdad.

joachim Kanker. Ge krijgt kanker.

ilka *Ze ziet iets in de as.* De brieven van mijn moeder, allemaal verbrand. Alleen een stukje papier waar 'lieve I...' op staat. De rest is weg.

hanna Gaat het, Ilka?

ilka *Ze zegt toch altijd hetzelfde.* Dat ik aan mijn vader moet denken, die vecht aan het front. En dat ik later naar dát adres moet gaan, en heel beleefd moet zijn tegen die mensen. Dat adres had ik er al afgescheurd, gelukkig. Mag ik even, juffrouw?

hanna Zeg maar Hanna. Voor de bommen zijn we allemaal gelijk. Doelwit. Stoor u niet aan mijn camera. Ik wil gewoon iets bewaren voor als we dood zijn. Voor als we oud geworden zijn. Hopelijk. Ja, Ilka, lees maar.

ilka *Ze leest.* 'Ik ben in Bagdad, ik ben te gast aan het hof van kalief Haroen al-Raschid. Zelf ben ik een vreemdeling uit het westen, ik ben in Bagdad aangekomen na een lange reis langs brede rivieren en door eindeloze woestijnen. Ik vertel verhalen. Aan het hof van kalief Haroen al-Raschid vertel ik verhalen over heksen en feeën, over tovenaars en dwergen.'

hanna Aardrijkskunde en geschiedenis.

joachim De slaaf van de kalief heeft zichzelf opgeblazen. Met buskruit uit China.

ilka Ik wil alles weten over feeën en tovenaars. Met feeën en tovenaars gaan we de oorlog winnen.

hanna Goed. Geef mij dat boek.

joachim Kom, Hanna, lees eens iets voor.

ilka Juffrouw, niet Hanna. Zij is de baas.

joachim Hanna, vertel ons alles. Juffrouw Hanna.

De volgende dag, ergens waar ze overnachten, enkele matrassen en andere noodzakelijke dingen om te overleven.

joachim Bagdad dus. Hoe ziet een paleis in Bagdad eruit?

ilka Ik zie dat ongeveer zo. Tapijten, tientallen tapijten. En kussens. En op die kussens ligt de kalief Haroen al-Raschid met naast hem zijn hele hofhouding. Ze luisteren dus naar die vreemdeling uit het westen die hen fantastische verhalen vertelt over reuzen en dwergen, over heksen en feeën. Ze genieten samen van de grote waterpijp van de kalief. In Bagdad, de schoonste stad ter wereld. Zelfs al ligt de halve stad in puin.

joachim Het is daar toch oorlog.

ilka Zoals overal. Zoals hier in Sleutelveld. Dus ook in Bagdad. Maar niet in ons verhaal. Even niet.

joachim Tapijten, kussens, een waterpijp.

En het ruikt er naar... Naar wat ruikt het?

ilka Naar alle geuren van Arabië. Ceder, sandelhout, jasmijn. Zoete geuren.

joachim De vreemdeling in Bagdad. Hij vertelt ook een verhaal over smaken en geuren. Zijn leven hangt ervan af. De kalief weet dat hij de beste verteller van het westen is, maar de vreemdeling moet dat bewijzen. De man is bang.

hanna *komt op* Voor mij moet ge niet ophouden.

joachim Meer weet ik niet.

hanna Zal ik?

En dan begint de vreemdeling te vertellen.

‘In een klein stadje, ergens in het westen, daar leefde een arme vrouw met haar zoon. Een mooie en sterke jongen, twaalf jaar maar groot voor zijn leeftijd. De vrouw had op de markt een groentekraam, met prachtige kolen en tomaten, met glanzend fruit en verse kruiden.

Op een dag komt er een oude vrouw naar de markt, zo lelijk als de nacht. Met een haakneus, zo krom dat die haar kin bijna raakt, en met bloedrode ogen. Ze pakt één voor één de tomaten vast, ze duwt erop, ze ruikt eraan. En dan begint ze te krijsen dat alles rot is, dat alles stinkt naar rottigheid.’

joachim “‘Ge duwt al die tomaten kapot, lelijk wijf. Ge steekt uw neus erin zodat ze gaan stinken naar uw snot. En schudt niet met uw hoofd! Straks valt het eraf!’”

ilka “‘Wilt gij ook zo’n neus, jongeman? Daarmee kunt ge alles en iedereen ruiken! Zo’n neus, midden in uw gezicht! Daar zal ik wel voor zorgen, wees gerust.’”

hanna ‘Zijn moeder onderbreekt de lelijke oude vrouw. Ze houden op met schelden. De lelijke oude vrouw kiest haar groenten en haar kruiden uit en de jongen gaat met haar mee. Om haar zware tas te dragen. Ze verdwijnen uit de stad. Niemand heeft hen ooit teruggezien.’ *Ze legt het boek weg. Ilka neemt het vast.*

ilka Ik steek het boek niet in mijn rugzak,

ik hou het gewoon de hele tijd vast.

joachim Niet doen. Als ge geraakt wordt dan zijn we ook ons laatste boek kwijt. Niet doen.

ilka Ik trek een harnas aan, zoals een ridder die ten strijde trekt. Dan kan niets of niemand mij raken.

hanna Maak uzelf maar niks wijs.

Een paar dagen later, ergens anders.

Ilka en Joachim bij een vluchtelingenkamp.

Ze kijken verbaasd naar wat er gebeurt.

joachim Waarom zitten die daar? Wij zijn toch ook gevlucht? Achter zo'n omheining, in zo'n donkerbruine tenten. Wij mogen hier gewoon rondlopen, en zij precies niet. Of wel? Kunt gij die verstaan? Die spreken een andere taal onder elkaar.

ilka Die zijn helemaal anders. Die zijn onbetrouwbaar. Die geloven niet dat wij die oorlog gaan winnen. Dat is het verschil.

joachim Die geloven precies in niet veel meer. Er zijn er veel bijgekomen de laatste dagen. Die zijn gevlucht voor de verhalen over de vijand. De vijand is dichtbij.

ilka Welke verhalen?

joachim Ik weet het niet. Verhalen. Geruchten. Huizen in brand. Kinderen dood. Tanks die over het graan op de velden rijden. Honger. Pijn. Ik weet het niet.

ilka Wij gaan de oorlog winnen. Dat gelooft gij zelf toch nog?

joachim Ik geloof alles zolang ze zeggen dat we het moeten geloven. Ik weet het allemaal niet. Iedereen vertelt iets anders. Mijn vader is opgesloten en over mijn broer kan niemand iets vertellen. Hij stuurt ook geen brieven meer.

ilka Wie zou er nu nog iets kunnen vertellen? Joachim, we zullen het zelf moeten doen. Zelf vechten. Er gaan soldaten komen die ons leren vechten. Morgen of overmorgen. Of de dag daarna. Met kanonnen die in één keer een tank opblazen.

Er wordt voedsel uitgedeeld bij de vluchtelingen.

joachim Kijk, ze krijgen eten. Ze lopen om eten te krijgen. Ze hebben zeker dagenlang niets gegeten. Uitgehongerde wolven.

ilka Misschien krijgen wij ook iets. Als wij ook zo'n zielig gezicht trekken. Komaan! Dat is ook voor ons.

joachim Ik moet eigenlijk geen brood hebben. Ik heb geen honger.

ilka Zij krijgen toch teveel. En wij krijgen te weinig. Ik heb honger.

joachim Gij hebt helemaal geen honger. Gij weet niet wat honger is. Ge zult pas weten wat honger is als ge de oorlog verliest. Dan gaat ge het misschien weten.

ilka Ik luister niet meer naar u. Wilt gij soms dat wij de oorlog verliezen? Gij zoudt beter ook in zo'n tent gaan zitten. Gij zijt ook niet helemaal betrouwbaar precies.

joachim Zwijgt. Gij moet uw uniform uitdoen. Ze hebben hier schrik van u. Van iedereen die een uniform draagt. Zeker een grijs uniform.

Joachim loopt weg, Ilka blijft pronken met haar uniform. Hanna verschijnt onverwacht.

hanna Uit! Doe dat direct uit! Geen uniform! Geen uniform zolang ik in de buurt ben! Zolang ik leef!

ilka De mensen stopten op straat. Hoewel ze gehaast waren. Iedereen is gehaast tegenwoordig. Maar voor mij stopten ze op straat, toen ze mijn uniform zagen. Het werkt dus.

hanna Hoezo, het 'werkt'? Wat moet er 'werken'?

ilka Ze gaan in de houding staan. Ze zetten hun valiezen neer. Ze gooien hun hoofd in hun nek en ze roepen

‘totale overwinning’. Een uniform maakt wel indruk.

hanna Doe direct dat uniform uit! Ik wil niet dat er iets ‘werkt’! Wat een onzin!

ilka Als we door het dorp lopen, dan zeggen de mensen ons vriendelijk goeiedag. Ze weten dat ze ‘goeiedag’ moeten zeggen, omdat we ons uniform aan hebben. Ze moeten beleefd zijn. Maar dat is niet genoeg. We gaan vlak voor hun neus staan, met zeker tien kinderen, en we kijken recht in hun ogen. Dan steken we twee handen in de lucht. We ballen onze vuisten en we roepen ‘totale overwinning!’ Dan doen ze juist hetzelfde. Ze steken hun armen in de lucht en ze roepen ‘totale overwinning!’. Heel hard.

hanna Ik wil het niet weten! Nee, ik wil het wel weten. Wie heeft gezegd dat jullie zo belachelijk moeten doen?

ilka Niemand. Wij willen de oorlog winnen, u toch ook? Of bent u ook een verrader?

hanna Als gij nog één keer durft bij mij in de buurt te komen in uniform, dan doe ik iets. Iets dat ge nooit zult vergeten.

ilka Ze moeten ‘totale overwinning’ roepen. Al die mensen die alleen maar vriendelijk ‘goeiedag’ zeggen. ‘Totale overwinning’, allemaal tegelijk alsof ze uit één mond spreken en roepen. Zodat de bomen in het bos gaan trillen, en de rotsen. De tanks van de vijand vallen stil, hun motor valt stil en legers van de groene uniformen kunnen niet meer oprukken. En de donkergrijze legers hakken ze in de pan.

hanna Nog geen twee weken geleden stond
gij ook hier. Met een koffer en vuile kleren. Zoals die andere mensen.

ilka Ik doe mijn uniform aan, omdat het moet, juffrouw. Omdat wij de oorlog moeten winnen. Omdat u anders afgeslacht wordt door die beesten van de vijand. Een schoon uniform, grijs met een beetje blauw en een beetje zwart. Zo winnen wij de oorlog.

hanna Waar zijn de anderen, waar is Joachim?

ilka Joachim loopt rond in het dorp, bij die tenten. Ook in uniform.
Joachim komt terug. Maar niet in uniform.

joachim Ilka, gij hebt nog altijd uw uniform aan!

ilka Ik wil de oorlog winnen! Gij moet ook uw uniform aandoen.

joachim Ik wil ook de oorlog winnen.

hanna Over een paar dagen moet iedereen daar weg. Misschien moeten wij daar dan gaan wonen. En nu doet gij uw uniform uit, Ilka. Natuurlijk winnen we de oorlog. Daar heeft een uniform niets mee te maken. Het is trouwens een lelijk uniform.

ilka Ik vertel aan iedereen dat u mijn uniform lelijk vindt.

hanna Ge doet maar. Ge zult zien, we winnen de oorlog zonder uniform. En zonder handen in de lucht en zonder woeste kreten. Niet, Joachim?

joachim Ja zeker. We winnen de oorlog, als gij het zegt zeker, Hanna.

Een paar dagen later, Joachim in het donker.

Hij praat voor zich uit, hij richt zich tot een denkbeeldig gehoor. Hij heeft een stuk papier (een brief?) in zijn handen.

joachim Toen de oorlog pas begonnen was, schreef mijn grote broer brieven naar mij. Misschien heeft hij daarna ook nog brieven geschreven, maar ik heb er nooit meer een gekregen. Hij schreef niet alleen naar mij,

hij schreef ook naar vader, naar moeder en naar mijn twee zussen. Maar soms leek het alsof hij maar één brief had geschreven.

Want in die brieven stond altijd hetzelfde,

er veranderde niets, behalve de datum van boven. 'Het verre westen' stond er, en dan

de datum. Hij mocht niet vertellen waar

hij was. Ergens aan de zee. Wachten tot er oorlogsboten zouden komen van de overkant. Maar die oorlogsboten kwamen nooit. Ze kwamen wel, maar niet daar waar hij de zee moest bewaken. En toen ze toch kwamen was hij daar al lang weg. Naar ergens waar

hij écht moest vechten.

Maar die brieven klonken altijd hetzelfde,

ze klonken alsof er helemaal geen oorlog was. Enkel wat prikkeldraad op het strand, en bovenop de duinen en de klippen een kanon. Daar stonden ze met hun verrekijkers, te kijken naar de oorlogsboten die nooit kwamen maar vooral naar de meisjes die speelden op het strand, tussen de prikkeldraad.

Die brieven van mijn broer, die waren vervelend. Hij schreef over hoe vervelend het was, tussen al die andere soldaten, maar hij was zelf ook besmet door de verveling. Ziek van verveling. Hij klaagde dat de soldaten teveel dronken, uit verveling. Hij klaagde

dat de toiletten altijd vuil waren en dat de soldaten dan maar gingen kakken in de bossen. En dat hij daarom nooit 's avonds in het bos kon wandelen. Hij klaagde dat hij nergens sigaretten kon krijgen, dat wij die moesten opsturen. Dat zijn kousen altijd afzakten, dat wij sokophouders moesten sturen. Sokophouders! Zelfs het verhaal van de aangespoelde lijken klonk vervelend. Op een dag was er een lijk aangespoeld, in een uniform van de vijand, maar zijn gezicht was helemaal weg, weggevreten door het zout van de zee.

Maar niemand was onder de indruk.

Ik zou denken dat het spannend was, want als er dode vijanden aanspoelden, dan moest er toch een schip van de vijand vergaan zijn. En dat wil toch zeggen dat er oorlogsschepen van de vijand onderweg waren naar ons. Maar nee, hij bleef liever zagen over sigaretten en sokophouders. 'We leven tussen de lijken', schreef hij. Maar dat wilde niet zeggen dat er soldaten gesneuveld waren, dat wilde alleen maar zeggen dat ze doodgingen van verveling.

Maar de laatste brief klonk anders. Ze reden met een trein vol soldaten weg van de zee, weg uit het verre westen. Er kwamen toch geen oorlogsboten, dus gingen ze weg. Ze reden vooral 's nachts, omdat de stations dan leeg waren, dan kwamen ze weinig mensen tegen. Maar in dat ene station stond één vrouw op het perron. Ze had een kind op haar arm en ze hield een stuk vuil karton vast. 'Brood' stond erop. Dat wil zeggen, 'brood' in een vreemde taal. Met een vraagteken erbij. Mijn broer kent veel vreemde talen. Toen de andere soldaten vroegen wat er op het karton van die vrouw stond zei hij niks. Hij liep door naar het toilet. Naar het stinkende toilet van de trein.

Waarom heeft hij dat aan ons verteld? Geloof je misschien niet dat wij de oorlog gaan winnen? Gaan wij de oorlog dan niet winnen?

Hanna verschijnt.

hanna Hebt ge nog een brief gekregen, Joachim?

joachim Ik krijg geen brieven. Alleen mannen in een grijs uniform krijgen nog brieven. Kinderen krijgen geen brieven meer.

hanna Wat is dat dan?

joachim Een oude brief van mijn broer. Ik ken hem bijna van buiten. Ik heb de brieven van mijn broer gekregen. Bij mij zijn ze veilig.

hanna Mag ik ze eens allemaal lezen?

joachim Nu niet. Later misschien. Nu nog niet.

6

Even later, luchtalarm.

Ze zitten in een schuilkelder.

joachim Laat mij los, Ilka!

ilka Ge moet altijd iemand vasthouden. In de kelder moet ge altijd iemand vasthouden. Dan kunt ge altijd de weg terug vinden. Met twee kunt ge beter de weg terug vinden.

joachim Als het licht uitgaat. Alleen als het licht uitgaat houd ik uw hand vast. Eerder niet.

ilka Ik zal u straks weer loslaten. Wees gerust. Kleren en droog brood. Al de rest mag achter-blijven in het bombardement. Verbranden.

joachim Ik hoor zeker honderd vliegtuigen. Er schijnt licht door de kieren. Zoveel licht dat ge de kaarsen niet moet aansteken. De hele straat staat in brand, alle huizen staan in brand, zoveel licht...

hanna Rustig, Joachim. Er staat niks in brand. Ge ziet alleen maar de zonsondergang, het is de avond die valt. Straks steek ik de kaarsen aan. Rustig blijven, Joachim. Rustig.

‘De lelijke oude vrouw is een heks. Zij heeft de mooie jongen meegenomen naar een paleis met glazen vloeren. De dienaren van de heks zijn eekhoorns. Zij maken een heerlijke soep voor de jongen. De jongen drinkt gulzig. Een geur van fijne kruiden stijgt op uit de soep. Terwijl de jongen de laatste druppels opdrinkt, ontsteken de eekhoorns wierook. De geur van wierook verdooft hem. Hij sluimert weg en hij slaapt in.’

Terwijl Hanna vertelt begint Ilka al te spreken.

ilka Toen we nog in de stad woonden, vertelde mijn moeder verhalen aan de kinderen. Verhalen over helden. Maar toen de vliegtuigen kwamen, hield ze daarmee op. Ze telde alleen nog maar de kinderen. Wanneer we binnengingen in de schuilkelder, wanneer we buitenkwamen uit de schuilkelder, en nog vijf keer tussendoor.

Ze vertelde niets meer, ze telde en ze telde.

hanna ‘Tijdens zijn slaap verandert hij in een dwerg, maar dat kan hij zelf niet zien. Iemand hult hem in een eekhoornvacht. Hij is nu een dienaar van de oude heks. Hij vangt samen met de eekhoorns het zonnestof op, hij zeeft het in een fijne zeef. Zonnestof is het fijnste broodmeel. Hij verzamelt drinkwater uit de dauw van de rozenstruiken in de tuin, hij poetst de glazen vloeren in haar huis. De jongen wordt keukenhulp en hij werkt zich op tot pasteibakker, hij bakt pasteien met wel tweehonderd essences, met alle kruiden die op de aarde groeien.’

Wees gerust, wij blijven verhalen vertellen. Ik toch. Joachim zeker.

joachim Misschien. Of een stuk van mijn verhaal. De jongen zit opgesloten in de kelder. Tussen de ratten en de kakkerlakken.

hanna Kijk eens of er hier tussen de spleten van de muur kruiden groeien. Kruiden of onkruid. Ik wil het allemaal ruiken, de pasteien met tweehonderd essences. Nu ruik ik alleen verbrande lucht.

ilka En de wierook. De geuren van Arabië. We zijn toch in Bagdad? Verstopt in de schuilkelder, maar wel in Bagdad.

7

Een paar dagen later.

Hanna tekent iets op een kapot schoolbord.

Of op iets wat daarvoor moet doorgaan.

hanna Dit tekende hij. In drie trekken. Een

ovaal, een streep en een zwarte vlek. Op zijn servet, terwijl we aan het eten waren. Vader was razend op mijn grote broer. Omdat het verschrikkelijk gevaarlijk was om een grap te maken over de leider. We zouden allemaal in de gevangenis vliegen, of erger. Ik was een kind toen, ik begreep het niet goed.

Waarom kon de leider dat niet verdragen? Moeder zei me na het eten, dat het geen grap was, maar een daad van protest. Een daad van protest tegen de oorlog die binnenkort zou uitbreken. Ik heb die tekening zelf nog honderden keren gemaakt, op alle papiertjes die ik vond. En dan scheurde ik die papiertjes in hele kleine stukjes. Niemand mocht zien dat ik een daad van protest tekende. Ik was bang voor de woede van vader. Banger dan voor de woede van de leider, want die had ik nog nooit kwaad zien worden, behalve op de vijand, die geen grijs uniform droeg. En op de vijand moet ge wel kwaad zijn, dat wist het kleinste kind. We liepen op een dag door de stad. Ik was nog een kind. Lang geleden dus. Maar moeder bleef zeggen dat morgen de oorlog zou uitbreken.

En toen ik geen kind meer was, toen brak de oorlog ook écht uit. Misschien was het zelfs de schuld van mijn moeder. Als ge iets lang genoeg herhaalt, dan gebeurt het ook echt.

Ge gaat geloven dat het niet anders kan dan dát het ook echt gebeurt. Zo begint een oorlog. We liepen door een winkelstraat en ik zag dat er ineens heel veel mensen een gekleurde vlek hadden op hun jas, groen of rood of geel. Ik keek eens goed en ik zag dat het geen vlek was, maar een ster, een ster met vijf punten, of zes, of acht. 'Ik wil ook zo'n ster!' riep ik. Moeder gaf mij een klap in mijn gezicht. Dat deed ze nooit, ze had mij nog nooit een klap gegeven. Maar meteen daarna gaf ze mij een knuffel, een lange knuffel. 'Alleen aan de hemel zijn de sterren mooi', zei ze. Nu de oorlog bezig is, lopen er geen mensen meer rond met sterren op hun jas. Ze staan allemaal aan de hemel. Denk ik, vrees ik.

Die dag was mijn grote broer thuis, hoewel hij eigenlijk op school moest zitten. Ik vroeg er nog iets over, maar moeder zweeg. Vader zei dat mijn broer nog een keer die tekening had gemaakt. Met de punt van een schaar in zijn schoolbank. Toen zijn vriend hem zei dat zoiets heel gevaarlijk was, toen heeft hij het weggekrast. Maar de lijnen bleven zichtbaar en de meester had het gezien. De meester had gezegd dat mijn broer van geluk mocht spreken dat hij 'alleen maar' van school werd gestuurd. Nu krijgen jongens zoals mijn broer zo'n ster op hun ias gespeld. rood. groen of geel. vijf. zes of acht punten. De eerste zijn de

sterren met acht punten, maar die schitteren wel het mooist aan de hemel.
ilka U moet naar binnen komen, juffrouw. Iedereen moet naar de televisie komen kijken.
hanna Nee, liever niet. Ik weet meestal al wat ze zeggen op de televisie.
ilka De leider gaat een toespraak houden. Om ons aan te moedigen.
hanna Dat heb ik niet nodig. Ik ben aangemoedigd genoeg. Ik kijk liever naar de sterren.

8

*Een week later, opnieuw bij een geïmproviseerd verblijf.
Joachim en Ilka spelen met enkele 'pantser-vuisten'.*

hanna Iets bijgeleerd?

joachim Dertig meter. Ge moet die tank heel dichtbij laten komen, tot op dertig meter.

Ge moet zorgen dat ze u niet zien, want dan schieten ze eerst. Dertig meter, en dan gaat die granaat vijftien centimeter diep in het pantser van de tank. Als ge geluk hebt, dan ontploft die direct, als ge iets minder geluk hebt, dan valt die tank gewoon stil. Of dan rijdt hij de gracht in. Liefst aan de andere kant van de weg, want ge wilt zo'n ding echt niet op u krijgen.

hanna Dat heb ge dus bijgeleerd? Straks gaat gij allemaal in de gracht liggen, met zo'n pantservuist en dan mag de vijand komen met zijn tanks. De soldaten zijn weggevlucht en nu moogt gij het vuil werk doen. Met een pantservuist die bijna groter is dan uzelf!

Ge schiet en ge vliegt tien meter achteruit. Terug de gracht in. Veilig, dat wel.

ilka Met die pantservuisten vliegt ge niet achteruit. Ge schiet en ge blijft gewoon staan. Met een pantserschrik vliegt ge achteruit, dat is iets anders, een pantserschrik.

hanna Een pantserschrik is dus voor echte soldaten. Er zijn nog echte soldaten. Ergens. Niet hier, ergens anders.

joachim Er zijn overal echte soldaten. In het oosten, in het westen. Maar straks is het aan ons. Ge moet het ook leren, Hanna. Gij ook, iedereen moet het leren.

hanna Ge klinkt nogal wanhopig, Joachim. Ik heb al lang geen soldaten meer gezien.

ilka Wilt u niet leren vechten, juffrouw?

hanna Ik wil alles leren. Wilt gij leren vechten, Ilka?

joachim Meisjes schieten met pistolen. Jongens schieten met pantservuisten.

hanna En ik moet een echte soldaat worden. Niet soms?

ilka Natuurlijk. Of granaten vullen met kruit. In de fabrieken.

hanna Of uniformen naaien voor soldaten zoals gij, Joachim. Grijs uniformen maar dan een paar maatjes kleiner. Want die zullen ze binnenkort wel nodig hebben.

ilka De tank kan niet meer verder rijden. De vijand stapt uit. En ik schiet hem dood als hij vlak voor mijn neus staat. Ik spuw in zijn gezicht en dan schiet ik hem dood. De vijand met zijn groen uniform en zijn lelijk gezicht.

hanna Dan zit gij al lang weer in de schuilkamer. Ik moet er niet aan denken dat gij een wapen trekt en schiet. Spuwen. dat kan ik mij voorstellen. Maar schieten...

ilka Niemand zal mij tegenhouden. Misschien trek ik mijn pistool wel als u mij wilt tegenhouden. U of een andere lafaard. Hebt u al leren schieten?

hanna Gij noemt mij een lafaard. Maar gij hebt nog geen tank gezien. Gij hebt gezien wat een bom kan aanrichten. Maar er is altijd een vliegtuig dat die bommen ook écht afschiet. Als ge nu eens probeert diep in de ogen van die schutter te kijken. Gewoon in uw verbeelding. Zijt ge dan nog zo dapper? Hebt ge dan nog zin om te schieten? Ilka?

ilka Ge moogt nooit in de ogen van de vijand kijken. Ge moet tussen zijn ogen kijken.

Ge moet tussen zijn ogen mikken.

hanna Heb ge dat al eens geprobeerd? Doe het eens! Kijk eens tussen mijn ogen! Niet in mijn ogen, tussen mijn ogen.

ilka U bent de vijand niet, juffrouw. Dat is niet hetzelfde. De ogen van de vijand staan ver uit elkaar.

hanna Dat zal wel. Zoek maar een vijand en kijk maar tussen zijn ogen. En daarna wil ik de blik in uw ogen zien.

joachim Kijk eens tussen mijn ogen, Ilka.

En beeldt u in dat ik de vijand ben. Ik kan kijken alsof ik een vijand ben. Ik kan dat.

hanna Ik geloof u graag, Joachim. Ik krijg zelfs schrik van u. Een pantservuist, dus. Geen pantserschrik, een pantservuist.

joachim En een heel klein pistool voor Ilka. Een damespistool.

ilka Ja! Een pistool van zilver, en ingelegd met diamanten! Wat denkt gij wel!

9

Een vliegtuig is overgevlogen. Ze moeten weer de schuilkelder in.

hanna Als er een vliegtuig is, moet ge direct naar binnen komen. Alarm of geen alarm.

joachim Dat vliegtuig is verdwaald. De vijand denkt dat hier nog soldaten zitten. Ze vergissen zich. Alle soldaten zijn weggevlucht.

hanna Het is niet omdat het stil is, dat ze niet meer vechten. De oorlog is nog lang niet voorbij. Maak uzelf niets wijs, Joachim.

joachim Hebt ge nog een brief gekregen voor mij?

hanna Een brief van wie? En waar zouden ze die naartoe sturen? We zijn elke dag ergens anders.

joachim Van mijn vader, of van mijn broer. Het doet er niet toe. Een brief.

hanna Het spijt mij.

ilka Er staat toch niks in die brieven. Ze weten niet wat wij meemaken.

joachim Ik zal het blijven vragen.

hanna Natuurlijk. Blijf maar vragen. Maar niet wenen als ik elke keer hetzelfde vertel. *Hanna neemt het boek.*

Bagdad dus. Eekhoorns en dwergen.

ilka Goed. Maar ik hou mijn wapens in de buurt.

hanna Gij hebt helemaal geen wapens. Gelukkig hebt gij geen wapens.

ilka Dat denkt ge maar. Ik verzamel wapens. En ze zijn goed verstopt. Niet alleen een damespistool, Joachim. Echte wapens.

hanna Zorg dan dat ze goed verstopt blijven, Ilka. Liefst zo goed dat ge ze zelf niet meer terugvindt.

ilka U bent bang, juffrouw.

hanna Gelukkig ben ik bang. Dan kan ik beter nadenken. Over hoe ik u allemaal door deze oorlog haal.

joachim In Bagdad zijn ze ook allemaal bang. Dan zijn we niet alleen.

hanna De vrouw in haar groentekraam. Alleen een paar verschrompelde savooie-kolen en verrimpelde appels.

joachim Een hoop vuiligheid. Veel decor hebben we dus niet nodig.

ilka Dat is niet hetzelfde. Dat verhaal is erger. Er is nog niemand van ons dood en er is nog niemand van ons verdwenen.

hanna 'De jongen is teruggekeerd naar de stad. Iedereen roept hem na.

Ook zijn moeder herkent hem niet. Haar stem klinkt alsof er honderd vrouwen roepen. De jongen verdwijnt in de smalle straten van de stad.'

ilka "'Weg, smerige dwerg! Wat wilt ge van mij, smerige dwerg? Uit mijn ogen!'"

joachim Waarom herkent niemand hem nog?

ilka De vijand heeft hem behekst.

hanna De heks is dus de vijand?

ilka Vijanden zijn geen mensen. Kijk, eekhoorns dat zijn geen mensen. Zelfs al poetsen ze de gangen van het paleis. Die heks is ook geen mens. Dus is de heks de vijand.

hanna Wie heeft u dat wijsgemaakt?

ilka Niet wijsgemaakt, gewoon geleerd.

Wij vechten voor de mensen, voor de beste mensen. De vijand niet. Daarom winnen wij de oorlog.

hanna En die uitgeputte soldaten, zijn dat mensen? En die hongerige vluchtelingen?

ilka Die hebben helemaal geen honger.

Ze krijgen eten in de kampen. Ze krijgen brood.

hanna Wilt gij in zo'n kamp gaan zitten? Nee, gij gaat liever schieten op tanks en op vliegtuigen.

'De jongen staat alleen op straat. Het is donker, ge kunt hem niet goed zien. Misschien huilt hij. Misschien staat hij stilletjes te lachen. Of zoekt hij tussen het onkruid dat op de straatstenen groeit naar geheime kruiden. Voor het tegengif. Of gewoon om in te slapen.'

joachim Inslapen. Voor eventjes of voor altijd?

ilka Wilt gij het opgeven? Gij wilt toch gaan vechten.

joachim Natuurlijk wil ik vechten. Maar die dwerg misschien niet meer.

hanna Ilka, kijk gewoon even naar Joachim. Ik doe het licht uit. Ge ziet hem bijna niet staan. Is dat een mens of een onmens?

ilka Dat is Joachim, en die gaat meevechten. Morgenvroeg.

Een vliegtuig vliegt laag over. Het schiet op alles wat beweegt, heel dichtbij.

hanna Zijn we allemaal hier?

ilka Ik weet het niet. U was een verhaal aan het vertellen. U was niet bezig de kinderen te tellen.

hanna Blijf hier. Ik ben direct terug.

joachim Het is begonnen, Ilka. Het is al zeven jaar oorlog, maar nu is het pas echt begonnen.

ilka Gelukkig zijn wij sterk. Echte soldaten.

Even later, Ilka in een soort wapenrusting, een combinatie van Jeanne d'Arc en G.I. Joe.

ilka Moeder vertelde mij een heel schoon verhaal over een jonge soldaat. Niet echt een verhaal, meer een gedicht. Ik ken het helemaal van buiten. Dit is het mooiste stuk.

‘Hij loopt door brandende gangen, door deuren die hun gloed opdringen, over trappen die hem verzengen, hij breekt uit het razende gebouw.

In zijn armen draagt hij het vaandel als een witte, bewusteloze vrouw. Hij vindt een paard en het is als een schreeuw, over alles heen en aan alles voorbij, ook aan zijn eigen manschappen.

En dan komt ook de vlag tot zichzelf en nog nooit was zij zo koninklijk. En nu zien ze het allemaal, en ze herkennen de stralende, helmloze man en ze herkennen het vaandel.

Maar dan gaat ze gloeien, ze ontsnapt aan zijn armen, en ze wordt groot en rood. Daar brandt hun vaandel, midden tussen de vijanden en ze jagen haar na.’

Ik begrijp niet goed waar het over gaat, maar ik vind het heel schoon. Ik kan ook heel schoon gedichten opzeggen, bijna zo goed als moeder. Een jonge soldaat die met een brandend vaandel dwars door de linies van de vijand rent. Zo’n soldaat wil ik zijn. Ik wil de vijand op de vlucht jagen. Gezeten op mijn wit paard, met een brandend vaandel op de vijand afstormen. Ik durf dat.

Vader en moeder deden het voor de schoonheid. Ze kozen voor de schoonheid. Onze soldaten zijn prachtig, ze stralen in hun donkergrijze uniformen. Donkergrijs als mat staal. Ze marcheerden door onze stad, die ze pas veroverd hadden. Wij juichten. We waren niet met zoveel, de meeste mensen bleven thuis, maar wij juichten. Wij genoten van die parade van schoonheid en van heldenmoed. Ook al zijn die donkergrijze uniformen nu donkerbruin van het stof en van de modder, toch gaan wij de oorlog winnen.

‘En dan komt ook de vlag tot zichzelf en nog nooit was zij zo koninklijk. En nu zien ze het allemaal, en ze herkennen de stralende, helmloze man en ze herkennen het vaandel.’

Vader en moeder hielden van dat land waar zulke mooie gedichten gemaakt werden. Ze hielden van brandende vandelens. Toen ze ons land veroverden, juichten zij voor de donkergrijze uniformen die door de straten trokken. Ze juichten toen die soldaten overal foto’s hingen van hun leider. Hun leider was nu ook onze leider. Ons eigen land had verloren maar wij hadden gewonnen.

‘Maar dan gaat ze gloeien, ze ontsnapt aan zijn armen, en ze wordt groot en rood. Daar brandt hun vaandel, midden tussen de vijanden en ze jagen haar na.’

Maar nu is alles anders, zeven jaar later is niets meer hetzelfde.

‘Hij loopt door brandende gangen, door deuren die hun gloed opdringen,...’ De grijze uniformen zijn weggejaagd uit ons land. Wij zijn meegegaan, we moesten wel.

‘...over trappen die hem verzengen, hij breekt uit het razende gebouw.’

Vader heeft ook een grijs uniform aangetrokken.

‘Hij vindt een paard en het is als een schreeuw,...’

Hij vecht nu tegen de vijand, tegen de groene uniformen. En waar moeder is, dat weet ik niet.

‘In zijn armen draagt hij het vaandel als een witte, bewusteloze vrouw.’

Er zit altijd een briefje in mijn sok, met een adres erop. Maar misschien is ze daar al lang vertrokken.

‘En dan komt ook de vlag tot zichzelf en nog nooit was zij zo koninklijk.’

Happy nation living in a happy nation
Where people understand
And dream of the perfect man
A situation leading to sweet salvation
For the people for the good
For mankind brotherhood

Met een brandend vaandel ga ik de oorlog winnen. Ik ga zingend de oorlog winnen.

hanna Het moest gebeuren. Ooit moest het gebeuren.

ilka Wat?

hanna Ze ligt er nog. Niemand durft in de buurt komen. Joachim niet. Ik ook niet.

ilka Wie? Wie ligt waar nog?

hanna Admira. Ze was te laat. Ze hebben geschoten en ze was te laat. Ze ligt er nog.

ilka Admira...

hanna Tussen de vluchtelingen liepen een paar soldaten. Grijs uniformen. En toen zijn ze beginnen schieten. De vliegtuigen.

ilka Admira...

hanna Admira. Alleen Admira. Juist Admira.

ilka Ik had erbij moeten zijn. Om terug te schieten.

hanna Eén dood kind is genoeg, Ilka. Eén dood kind is al veel te veel. Juist nu de oorlog bijna gedaan is.

ilka Het begint pas. Wraak voor Admira.

hanna Hou uw mond, Ilka. Hou eindelijk uw mond!

11

Even later, Joachim en Ilka op de plaats waar Admira sneuvelde.

joachim Daar komt er nog één!

ilka Dat waren vogels. Die maken geen lawaai.

joachim Duiven met kleine bommen aan hun buik. Molotovcocktails, of witte fosfor. Ook heel gevaarlijk.

Dan vliegt ge in brand.

ilka Dat zal wel. Waar is het gebeurd?

joachim Waar is wat gebeurd?

ilka Admira.

joachim Ik ga vijanden zoeken. Levend of dood.

Ze zien een dode soldaat liggen.

ilka Hij is dood.

joachim Hij heeft een grijs uniform, maar hij heeft geen papieren meer. Voel maar. Niets. Ik ben er zeker van dat hij een overloper is. Hij wilde gaan meevechten met de vijand, in een groen uniform. De smeerlap.

ilka Doodgeschoten door die vliegtuigen. Hij is nog warm. En er zitten nog geen vliegen op. Wat zijt ge van plan?

joachim Dat pistool is voor u. We moeten ons bewapenen. En naar vijanden zoeken. Vijanden en

overlopers, die van uniform willen veranderen. Er zijn er al gezien in het dorp. Ze doen alsof ze onze vrienden zijn. Maar we mogen ons niet laten bedriegen.

Ze willen ons allemaal uitmoorden.

ilka Gaat gij maar vechten tegen uw vijanden. Ik vecht hier wel tegen de mijne. Op mijn manier.

joachim Als ge maar vecht.

ilka Wat is er met u gebeurd, Joachim? Gij, vechten! Wat gaat ge doen? Soldaten zonder papieren neerschieten?

joachim Dat is exact wat ik nu ga doen. Iedereen die ik tegenkom is de vijand. Echte vijanden of overlopers, dat maakt geen verschil. Ik spreek direct met de leider. Hij geeft mij bevelen en we maken de vijand af.

ilka Joachim, gij zijt gek geworden! Gaat gij maar de held uithangen daar in de bossen!

De bomen zullen goed naar u luisteren. Die slaan niet op de vlucht. Die staan stevig in de grond.

Joachim loopt weg, de bossen in. Even later keert hij terug, hij sleurt een andere dode soldaat mee.

joachim Nog een overloper. Die was al weggelopen in de vorige oorlog, denk ik. Grijs haar en gouden tanden.

ilka Straks gaan ze nog denken dat ge zijn gouden tanden wilt stelen. Of doodskoppen verzamelen, zoals de Indianen. Ge zijt zot aan het worden, Joachim.

joachim Waar is iedereen?

ilka Daar lag ze dus. Met haar kapot geschoten kop. Ik wil hier weg.

12

De oorlog is voorbij, of toch niet helemaal.

De groene soldaten hebben de grijze soldaten verjaagd. Ilka en Hanna, in een opvangkamp voor verliezers.

hanna Ze zijn er.

ilka Ik weet het. Ik ben ze al tegengekomen.

hanna En?

ilka Wat en? Moest ik ze rond de hals vliegen? Niemand is ze rond de hals gevlogen. Zij hebben op ons geschoten. Toch? Ik heb geen witte vlag uitgehangen. Zeker geen witte vlag!

hanna Iedereen schoot op iedereen. En dat gaat nog door. Nu zijn ze hier. Maar de oorlog is niet afgelopen. Ik zou wel willen, maar nee.

ilka De oorlog is nog maar pas begonnen. De echte oorlog. Joachim is al weg.

hanna Weg? Hij meent het dus.

ilka De bossen in. Hij heeft alle pantservuisten meegenomen.

hanna Hij mist Admira.

ilka Hoezo?

hanna Hij was de laatste die haar nog levend gezien heeft.

ilka Ik ben een soldaat tegengekomen. Een soldaat van de vijand. Hij wou mij een stuk chocola geven. Ik

heb hem in zijn gezicht gespuwd.

hanna Gespuwd! Waarom niet neergeslagen? Of doodgeknuppeld?

ilka Hij wou absoluut zijn stuk chocola aan mij geven. Ze hebben alle kranen dichtgedraaid. Geen water meer. Maar wel chocola. Hier, ge moogt het hebben. Het is vergif.

hanna Ook geen stookolie meer voor de kachel. Ge moogt brandhout gaan halen in het bos. Als er nog iets te vinden is tenminste.

ilka Ik ga niet naar het bos. Daar zitten de overlopers. Die schieten op alles wat beweegt. Ook op ons. Joachim is ze gaan weggagen.

hanna Om ze op te blazen met zijn pantservuisten zeker! Hij gaat zelf nog de lucht in vliegen, op die manier. Een kanon op een mug.

ilka Hij heeft wel een grijs uniform. Hij is nu een echte soldaat.

hanna Een uniform dat tien maten te groot is. Van een soldaat die al dagen dood is. Hij is helemaal zot geworden. Maar niemand kan hem tegenhouden. Gij niet, ik niet. *Hanna neemt het boek.* 'De dwerg overleeft met onkruid, groentenafval en afgekloven botten, die hij in heerlijke gerechten kan omtoveren.' We zullen ook moeten scharrelen. Ik geloof niet dat we op de hete as die uit de hemel valt brood kunnen bakken.

ilka Vergeet die dwerg. Misschien vinden wij wel ergens een verschrompelde kool of een rotte tomaat, maar het water om ze te kuisen is vergiftigd. Ga door, juffrouw.

hanna 'De geuren van zijn ongewone stoofpotjes dringen door tot in de stad. De hertog, die bekend staat als veeleisend fijnproever, vindt hem in zijn schuilplaats. De dwerg maakt voor hem een goddelijke crème brûlée klaar, de hertog slaakt een kreet van puur genoeg. Op een dag vraagt de hertog hem om de lekkerste gans klaar te maken, de vetste gans die op het erf loopt.'

Ik krijg het water in mijn mond. Ik zie nu alleen maar mensen die regenwormen eten.

ilka Als ik de vogels voeder, dan proef ik soms een stukje regenworm.

Ik wil naar de bevrijde gebieden. Naar iets dat lijkt op het Bagdad van de kalief.

hanna Naar de 'bevrijde gebieden'...

ilka Blijft u wachten op Joachim?

hanna Omdat gij het vraagt. *Ze wachten.* We doen het zonder hem. Zonder Joachim. Morgen moet hier iedereen weg. Ze breken het kamp af. Ik wil ook naar huis. Als mijn huis er nog staat. Als ik een trein vind die de juiste kant opgaat. 'Als hij de vetste gans wil pakken, stuiven alle ganzen uiteen. Maar die ene blijft staan, ze spreekt hem zelfs aan. Hij schrikt en hij schrikt nog meer als ze hem vertelt dat zij een betoverde prinses is. Precies zo betoverd als hij.'

ilka "“We moeten hier weg. Alleen samen kunnen we ontsnappen aan de vloek van de heks.”” Eigenlijk kan het niet zonder Joachim. Het is zijn verhaal. Over een bange dwerg die verandert in een schone jongeman met een prinses aan zijn zijde. Ik dus.

hanna Probeer het even. Ik wil hier niet weggaan zonder dat ik het einde gehoord heb.

ilka 'De dwerg en de gans snuiven de geur van een zeldzaam kruid op. En seconden later verschijnen er twee onverwachte gasten op het feest van de hertog. Een jongeman en een jongedame, twee koningskinderen. Omringd door fanfares en dienaren die buigen als knipmessen verlaten ze samen het paleis. Voorgoed.' Nee, zo gaat het niet. De dikke hertog spat uit elkaar en al zijn gasten vallen op de grond, dood en vergiftigd. Waar blijft Joachim?

hanna Hou op, Ilka. Denk aan iets anders. Doe iets anders. We zijn nog altijd aan het hof van de kalief in Bagdad. De vreemdeling heeft zijn verhaal verteld. De kalief is dankbaar. maar wil hem eigenlijk niet laten

vertrekken. Maar hij kan niet anders, want de verhalen moeten de hele wereld rondreizen. Langs vrienden en vijanden, langs winnaars en verliezers.

ilka Ik mag vertrekken, zeggen ze. U nog niet. Ze hebben mijn vader en mijn moeder gevonden. Ze leven nog. Ze zijn opgepakt en opgesloten, want ze hebben de oorlog verloren. Maar ze leven nog.

hanna Dan weet ge wat ge moet doen, zoek uw spullen bij elkaar, Ilka. Fijn voor u dat ge weg kunt gaan. Waar ik naar toe moet, daar rijden de treinen nog niet op tijd, daar vechten ze misschien nog. Ik hoor niets uit die richting. Is mijn vader gevangen, of is hij gesneuveld? Geen idee.

ilka Zal ik bij u blijven, Hanna?

hanna Gij kunt u wel goed aanpassen, Ilka. Nu zegt ge ineens 'Hanna'. De groene soldaten noemen ook iedereen bij zijn voornaam. Ga maar slapen. Morgen vertellen we ons verhaal aan de vijand. Niet alles, alleen de mooiste stukjes.

ilka 'Happy nation, living in a happy nation...'

hanna Niet doen, Ilka. Ge moogt vooral niet meer zingen. Het klinkt allemaal vals.

13

Enkele dagen later, het opvangkamp voor de verliezers.

Ilka gaat weg, Hanna mag niet mee. Ze mag zelfs geen afscheid nemen. Maar vanuit de verte, tussen al het tumult, schreeuwen ze naar elkaar. Ze kunnen elkaar zelfs verstaan.

ilka Laat haar gerust! Ze wil naar mij kijken! Ze wil mij gewoon zien opstappen! Ze wil alleen maar zien of ik niet struikel over dat trapje! Of ik een plaats vind waar ik kan zitten! Dat is alles! Ze wil naar mij kijken! Ze wil kijken als ik weg rij.

hanna Ze is van mij! Ze is mijn kind! Ik ben blijven leven en zij is blijven leven. Ik wil gewoon naar haar kijken! Kijken! Jaag mij niet weg! Er is niemand meer! Ik heb niemand meer! Zonder haar heb ik niemand meer! *Hanna ontsnapt heel even aan haar bewakers en rent naar Ilka, die nog net niet vertrokken is. Ze wil Ilka omhelzen.*

ilka Niet doen, juffrouw. Niet doen, Hanna! We hebben verloren.

hanna Wij hebben verloren, maar ik heb niet verloren. Ik mag u aanraken, Ilka. Ik mag u vastpakken. Gij zijt van mij.

ilka Dat is gedaan. Ik ben niet meer van u, Hanna. Ik ben niet meer van u. Admira is dood en Joachim ook. Denk ik. Doe alsof ik ook dood ben. Dat is gemakkelijker.

Ondertussen is Hanna opgepakt en weggebracht. Ze kan Ilka niet meer zien. Ze spartelt tegen, maar het helpt niet.

hanna Laat mij los! Ze zijn allemaal dood! Laat mij toch los! Ik wil één klein ding bijhouden. Eén klein ding, de herinnering aan een blik. Een blik van Ilka. Meer niet. Wie doet er hier sentimenteel? Gij doet sentimenteel, omdat ge zo kwaad zijt. Alleen omdat ik de oorlog verloren heb. Zij daar heeft nog veel meer verloren.

Een filmpje. Joachim wordt door een groep kindsoldaten aangevallen, ergens in een zandvlakte. Hoewel hij enkel bewusteloos is, wordt hij door de kinderen begraven. terwijl zij raden naar zijn identiteit. Op het

einde richt hij zich op en schudt hij het zand van zijn kleren.

Overgang naar een beeld van Ilka, eenzaam zittend tussen een massa mensen, allemaal wachtend in een overvol treinstation, ze praat met niemand.

Overgang naar een beeld van Hanna, zittend tussen het puin van een volledig kapot geschoten woonblok. Haar blik loopt langs de kelders, waar ze af en toe nog een teken van (dierlijk) leven ziet. Na korte tijd verlaat ze de ruïnes.

14

Zelfde beeld als scène 1.

ilka Een schoolbord met veel krassen en veel uitgevaagde woorden. Eén woord, 'Bagdad', en dan een streepje en enkele puntjes. Alsof iemand bezig was nog een woord op het bord te schrijven en daar plots mee moest ophouden.

Einde.

Sleutelveld ging in première op 26 september 2009, Bronks Brussel

ilka Stefanie Claes

joachim Greg Timmermans

hanna Veerle Dobbelaere

regie: Klaas Tindemans

film: Julia Clever

scenografie: Leo de Nijs

kostuums: Lies Maréchal

geluid: Eric Engels

Klaas Tindemans (1959, Antwerpen) is Doctor in de Rechtsgeleerdheid. Hij promoveerde in 1996 met het proefschrift *Recht en tragedie. De scène van de wet in de antieke polis* aan de K.U.Leuven. In het verleden werkte hij als dramaturg bij de Koninklijke Muntchouwborg/Nationale Opera (Brussel) en bij regisseur Ivo van Hove. Hij was docent rechtsfilosofie aan de Universiteit van Tilburg en directeur van het Vlaams Theater Instituut.

Sinds 2001 is Klaas Tindemans docent theatertheorie aan de Erasmushogeschool Brussel (departement RITS), waar hij ook onderzoek verricht, o.a. naar documentair theater. Hij is gastdocent aan de Artesis Hogeschool Antwerpen (departement Muziek, Dans en Dramatische Kunst) en aan de Universiteit Antwerpen. Hij werkt ook als dramaturg bij De Roovers (Antwerpen) en jeugdtheater Bronks (Brussel), waarvoor hij *Bulger* (2006) en *Sleutelveld* (2009) schreef en regisseerde. Voor *Bulger* ontving hij in 2008 de 'Förderpreis für neue Dramatik' op het Theatertreffen in Berlijn.

Klaas Tindemans vertaalde Euripides' *Medea*, hij publiceert in meer of minder wetenschappelijke context over antieke tragedie en modern treurspel, over politiek & theatraaliteit, over actuele theaterpraktijk, over populaire muziek en verwante onderwerpen.